

К. В. Гораш

кандидат педагогічних наук,
науковий співробітник лабораторії
педагогічних інновацій

(Інститут педагогіки НАПН України м. Київ)

katerina.gorash@gmail.com

Інноваційні підходи до організації навчально-дослідницької діяльності учнів загальноосвітніх навчальних закладів

Ключові слова: навчально-дослідницька діяльність, освітні інновації, пізнавальна діяльність учнів, інноваційні проекти, креативна педагогічна система, умови навчально-дослідницької діяльності учнів.

У статті обґрунтовано інноваційні підходи до організації навчально-дослідницької діяльності учнів загальноосвітніх навчальних закладів, зокрема визначено роль освітніх інновацій, інноваційних програм, проектів та технологій, що активізують інтелектуально-творчий потенціал учнів; визначено організаційно-педагогічні умови дослідницької діяльності учнів, які забезпечують інноваційне навчальне середовище у сучасній школі.

Входження України у світовий простір передбачає забезпечення якісних змін в її освіті, яка покликана створити умови для розвитку й самореалізації кожної особистості як громадянина, фахівця, здатного бути моральним, компетентним, самостійним, готовим цілеспрямовано використати свій особистісний і професійний потенціал в інтересах суспільства й держави.

Основний етап формування основ самореалізації та самостійної пошукової діяльності дитини відбувається в період навчання в школі, до якої суспільство та держава висувають вимогу якісної підготовки

«людини до вирішення повсякденних проблем і для існуючого способу життя та діяльності». В освіті «розвивається тенденція, пов'язана з переходом на інший тип навчання – інноваційний, що передбачає орієнтацію людини не на минулий і сучасний досвід, а на далеке майбутнє» [2, с.105]. Це вимагає від сучасних загальноосвітніх навчальних закладів (далі ЗНЗ) пошуку нових форм, методів, технологій навчання і виховання учнів та впровадження освітніх інновацій, більшість яких спрямована на розвиток у дітей дослідницьких здібностей та вмінь навчатися продовж усього життя та творчо застосовувати отримані знання.

Мета статті полягає у визначенні та обґрунтуванні інноваційних підходів до організації навчально-пізнавальної діяльності учнів на сучасному етапі розвитку загальної середньої освіти.

Основна частина. Інноваційний шлях розвитку загальноосвітніх навчальних закладів на відміну від екстенсивного, яким протягом тривалого часу розвивалася освітня система, забезпечує якісні зміни у стані як сучасної школи, так і у цілому загальної середньої освіти. Ці зміни здійснюється переважно за умов цілеспрямованого впровадження освітніх інновацій у зміст і структуру навчально-виховного процесу та якісного науково-методичного, нормативно-правового, організаційного, інформаційного, кадрового, матеріального забезпечення інноваційних процесів у ЗНЗ.

Освітні інновації науковцями трактуються як новизна, що істотно змінює результати освітнього процесу, створюючи при цьому удосконалені чи нові освітні, дидактичні, виховні системи; освітні педагогічні технології; методи, форми, засоби розвитку особистості, організації навчання і виховання; технології управління навчальним закладом, системою освіти тощо [6].

Ми розглядаємо освітні інновації як зміни, що спрямовані на розв'язання проблемних питань в освітній системі, що обов'язково мають привносити прогнозовані позитивні результати.

Для педагогів сучасних ЗНЗ дуже актуальними є питання стимулювання природної потреби дитини до новизни та дослідження нового; розвитку навичок спостерігати, бачити проблеми, висувати гіпотези, формулювати запитання, умовиводи та висновки. Вивчення та вирішення цих питань зумовлює пошук та наукове обґрунтування інноваційних підходів до організації навчально-дослідницької діяльності учнів ЗНЗ.

У психолого-педагогічній літературі активно досліджуються інноваційні процеси в системі загальної середньої освіти та проблеми педагогічної інноватики (М.С. Бургин, Л.І. Даниленко, В.Ф. Паламарчук, В.А. Сластьонін, Л.С. Подимова та ін.); розкрито деякі аспекти організації навчально-пізнавальної та дослідницької діяльності (І.Я. Лернер, О.І. Ляшенко, М.І. Махмутов, С.Б. Беляєв, Т.М. Васютіна й ін.); висвітлюються питання самоорганізації учнів при виконанні навчально-дослідницьких завдань (В.І. Андрєєва, С.П. Балашова, В.В. Кулешова, А.В. Усова, А.В. Хуторской), але інтенсивний розвиток суспільства та інтеграція науки в освіту спричинює якісні зміни в ЗНЗ, які спрямовані на підготовку випускника нового формату, що зумовлює подальше вивчення навчально-дослідницької діяльності учнів як головного чинника розвитку творчої особистості та конкурентоспроможного фахівця.

Під навчально-дослідницькою діяльністю школярів розуміється процес вирішення ними наукових та особистісних проблем, що має за мету побудову суб'єктивно нового знання [7, с.312].

Отже, навчально-дослідницька діяльність учнів передбачає набуття ними необхідного рівня знань через активне пізнання

предметів, явищ, об'єктів та формування світогляду й системи цінностей на основі власних умовиводів та висновків. Організація навчально-дослідницької діяльності базується на пізнавально-інструментальній сукупності дій вчителя та дитини. У більшості ЗНЗ цей процес традиційно відбувається під керівництвом вчителя. Ми розуміємо організацію навчально-дослідницької діяльності учнів ЗНЗ як взаємодію вчителя й учня та взаємодію учнів між собою на партнерських засадах, що є обґрунтованою послідовністю навчально-пізнавальних дій, яка відбувається у спеціально створених умовах для навчально-дослідницької діяльності із застосуванням різноманітних форм, методів, інноваційних й інформаційних технологій.

Ми поділяємо думку Г.Костишиної, яка під педагогічними умовами організації навчально-дослідницької діяльності учнів розуміє таке середовище, в якому в тісній взаємодії представлена єдність дидактичних, психологічних, загально-педагогічних факторів, що забезпечують можливість вчителю організувати активну (саморегульовану та самоконтрольовану) навчально-пізнавальну діяльність дітей. Таке середовище створюється з урахуванням законів дидактики і організації навчально-виховного процесу у ЗНЗ [4].

До організаційно-педагогічних умов організації навчально-дослідницької діяльності учнів ЗНЗ відносимо:

- цілеспрямоване залучення учнів до виконання навчально-дослідницьких завдань [8];
- диференціація навчально-дослідницьких завдань на засадах вдосконалення методології викладання навчальних предметів,
- врахування індивідуальних і психофізіологічних особливостей учнів [8];

- системне формування в учнів дослідницьких умінь та навичок в процесі виконання навчально-дослідницьких завдань;
- стимулювання пізнавального інтересу учнів до змісту навчально-дослідницької діяльності [8];
- мотивація учнів до самостійного виконання завдань навчально-дослідницької діяльності;
- забезпечення оптимальної пізнавальної активності та самостійності учнів;
- ефективне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (далі ІКТ) та сучасних засобів навчання.

Навчально-дослідницька діяльність поряд з оптимізацією навчального процесу передбачає розвиток самостійного мислення учнів, їх умінь здобувати інформацію, аналізувати, оцінювати, прогнозувати, приймати нестандартні рішення у будь-яких життєвих та професійних ситуаціях.

Прикладом інноваційного підходу до організації навчально-дослідницької діяльності учнів у сучасних ЗНЗ є створення креативної педагогічної системи, головна мета якої полягає у формуванні в учнів аналітико-синтетичного апарату мислення, світогляду активного творчого дослідника та дослідницького стилю роботи.

Креативна педагогічна система передбачає «неповний» зміст знань, що спонукає учнів до визначення деякої частини змісту своєї особистої освіти, яка відповідає їх потребам, нахилам, інтересам і професійному вибору на майбутнє. До змісту навчання, окрім спеціальної наукової інформації передбачено включення надпредметної інформації про загальні методи наукового дослідження. Таким чином, креативна педагогічна система не висуває розумовий розвиток дитини як мету засвоєння знань, а лише змінює акценти: засвоєння знань, вмінь і навичок не може бути самоціллю,

оскільки вони в умовах глобальної інформатизації надзвичайно швидко втрачають актуальність, тоді як дослідницькі знання та досвід, що набуті у процесі навчання в школі, сприятимуть прискоренню адаптації випускника до мінливого соціально-економічного життя.

Реалізація дослідницьких знань, навичок та вмінь у навчанні та вихованні учнів ЗНЗ відбувається через:

- введення нової типології уроків, активний прояв творчості учнів та вчителів у навчально-виховному процесі та узгодження його етапів з основними етапами наукового дослідження (підготовка дослідження відповідно до виду (теоретичне, експериментальне, індивідуальне, групове, колективне, комбіноване); узагальнення результатів дослідження; практичне застосування результатів дослідження; підведення підсумків дослідження; планування нових досліджень);
- застосування педагогами методу навчально-дослідних завдань як на уроці, так й у позаурочній роботі дозволяє органічно інтегрувати знання з різних областей і застосовувати їх на практиці, спонукає учнів до генерування нових ідей та пошуку засобів їх реалізації;
- створення педагогом інноваційного навчального середовища, у якому відбувається дослідження реальних проблем через впровадження і активне застосування інновацій; надається учням ініціатива у створенні власної траєкторії навчально-пізнавальної діяльності, відбувається виховання учня-дослідника з науковим типом мислення, формується дослідницький досвід випускника ЗНЗ.

Перехід до інноваційної парадигми навчання висуває принципово нові вимоги до вчителя, оскільки лише його творча особистість і професійна компетентність здатні забезпечити оновлення сучасної школи.

Вимоги до професійних якостей учителя-організатора навчально-дослідницької діяльності учнів передбачають наявність у

нього глибокого розуміння педагогічних явищ, творчого потенціалу, готовності до постійного удосконалення професійного рівня та наявності власного дослідницького досвіду. Одним зі шляхів розвитку дослідницьких якостей вчителя є його участь в організації та впровадженні інноваційних освітніх проектів.

Проектна діяльність в ЗНЗ – одна з найперспективніших складових освітнього процесу, що створює умови творчого саморозвитку та самореалізації учнів і вчителів. Метод проектів є інноваційним видом навчання, якій, на думку науковців, «варто використовувати як доповнення до інших видів навчання» для формування дослідницьких навичок школярів у позаурочній роботі та як метод організації дослідницької діяльності вчителів [7].

Мета методу проектів полягає у розв'язуванні деякої проблеми і забезпеченні розвитку пізнавальних навичок та вмінь критичного мислення учнів, їх орієнтацію в інформаційному просторі.

Такі основні характеристики проектної діяльності як: досягнення конкретних цілей, взаємозалежність дій, координація у виконанні завдань, визначення термінів виконання реалізації, унікальність результатів – відповідають сутності навчально-дослідницької діяльності учнів, тому є однією з форм її здійснення.

Впровадження у ЗНЗ освітніх інновацій, які спрямовані на розвиток пізнавальних можливостей учня, не можливе без якісного інформаційного забезпечення. Комп'ютерні та інформаційні технології, які до недавнього часу в освіті були також інновацією, сприяють роботі вчителя з організації та координації навчально-дослідницької діяльності учнів, оскільки інформація, інформаційні процеси (пошук, збір, відбір, аналіз, збереження, поширення інформації) є предметом, інструментом і засобом навчально-дослідницької діяльності та процесу пізнання.

Дослідження нового потребує сучасних засобів та джерел пізнання. Інтернет як сучасний комунікаційний засіб і джерело інформації дає змогу учням швидко знаходити потрібну інформацію, яка є ресурсом для дослідження, оцінювати її, проводити групові дослідження в режимі онлайн, поширювати результати навчально-дослідної діяльності на власних сайтах та обговорювати у блогах, чатах, вебінарах (семінари в режимі онлайн).

Прикладом результативного застосування Інтернету, ІКТ та проектних технологій (методу проектів) з метою розвитку дослідницьких вмінь учнів ЗНЗ є впровадження інноваційної освітньої програми «Intel Навчання для майбутнього». За Програмою вчителям та учням пропонується розробка дослідницького проекту з огляду на те, що навчально-дослідницька діяльність цілеспрямовано формує та розвиває навички самостійного, творчого мислення учнів і готує їх в майбутньому житті до індивідуальної, групової та командної реалізації реальних проектів в професійній діяльності [9].

Висновки. Навчально-дослідницька діяльність є прогресивною формою навчання учнів, яка дає змогу педагогу виявляти та розвивати особистісні інтелектуальні здібності учнів.

Інноваційні підходи до організації начально-дослідницької діяльності в ЗНЗ передбачають:

- цільове впровадження освітніх інновацій, інноваційних програм та проектів, спрямованих на активізацію інтелектуально-творчого потенціалу учня;
- створення креативної педагогічної системи в школі, що сприятиме формуванню світогляду творчого дослідника;
- підготовку вчителя-дослідника, здатного створити організаційно-педагогічні умови навчально-дослідницької діяльності учнів ЗНЗ з

метою забезпечення пізнавальної діяльності учнів в інноваційному навчальному середовищі;

- застосування проектної діяльності як інноваційної форми навчально-дослідницької діяльності учнів;
- створення інформаційного забезпечення навчально-дослідницької діяльності учнів, що включає активне використання ІКТ та сучасних засобів і програм Інтернету.

Подальше дослідження проблеми передбачає розроблення системи інформаційного забезпечення організації навчально-дослідницької діяльності учнів ЗНЗ.

Список використаних джерел:

1. Бібік Н. Профільна школа : проблеми науково-методичного супроводження / Н.Бібік, М.Бурда // Біологія і хімія в школі. – 2004. – № 6. – С. 2-4.
2. Бордовская Н.В., Реан А.А. Педагогика / Н.В. Бордовская, А.А. Реан. СПб: Изд-во «Питер», 2000. – 304 с.
3. Ворон М. Проектна діяльність у школі / М. Ворон . 2008. [Електронний ресурс] . – Режим доступу : <http://osvita.ua/school/theory/1158/>.
4. Костишина Г. І. Формування навчально-пізнавальної діяльності студентів вищих технічних навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / Г. І. Костишина. – Тернопіль, 2003. – 20 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lib.ua-ru.net/inode/26040.html>.
5. Морзе Н.В., Дементієвська Н.П. Комп’ютерні технології для розвитку учнів та вчителів [Електронний ресурс] . – Режим доступу : <http://www.ime.edu-ua.net/em1/content/06mnvtpd.html>

6. Оцінювання та відбір педагогічних інновацій: теоретико-практичний аспект: Науково-методичний посібник / За ред. Л.І. Даниленко. – К.: Логос, 2001. – 185 с.
7. Словник педагогічних термінів / За ред. В.М. Березікова. М.: Навчальний проект, 1996. – 367 с.
8. Чернецький І.С. Організація та засобове забезпечення процесу формування дослідницьких умінь учнів основної та старшої школи в умовах функціонування навчального середовища "відкрита природнича демонстрація" / І.С. Чернецький. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchdpu/ped/2011_89/chernec.pdf.

Екатерина Гораш Інноваційні підходи к організації учебно-исследовательской діяльності учасників загальноосвітніх навчальних закладів.

В статті обґрунтовані інноваційні підходи к організації учебно-исследовательской діяльності учасників загальноосвітніх навчальних закладів, в частині визначено роль освітніх інновацій, інноваційних програм, проектів і технологій, які активізують інтелектуально-творчий потенціал учнів; обумовлені організаційно-педагогічні умови дослідницької діяльності, які забезпечують інноваційну навчальну середовище в сучасній школі.

Ключові слова: учебно-исследовательская діяльність, освітні інновації, пізнавальна діяльність учнів, інноваційні проекти, креативна педагогічна система, умови учебно-исследовательской діяльності учасників.

Kateryna Gorash Innovative approaches to teaching and research activities of students of secondary schools.

In this article substantiated innovative approaches to teaching and research activities of students of secondary schools, in particular defines the role of educational innovation, innovative programs, projects and technologies that will enhance the intellectual and creative potential of students, due to organizational and pedagogical conditions of research

activity, providing an innovative learning environment in the modern school.

Keywords: educational research, educational innovation, cognitive activity of students, innovative projects, creative educational system, the conditions of teaching and research activities of students.